

Vad säger lagen?

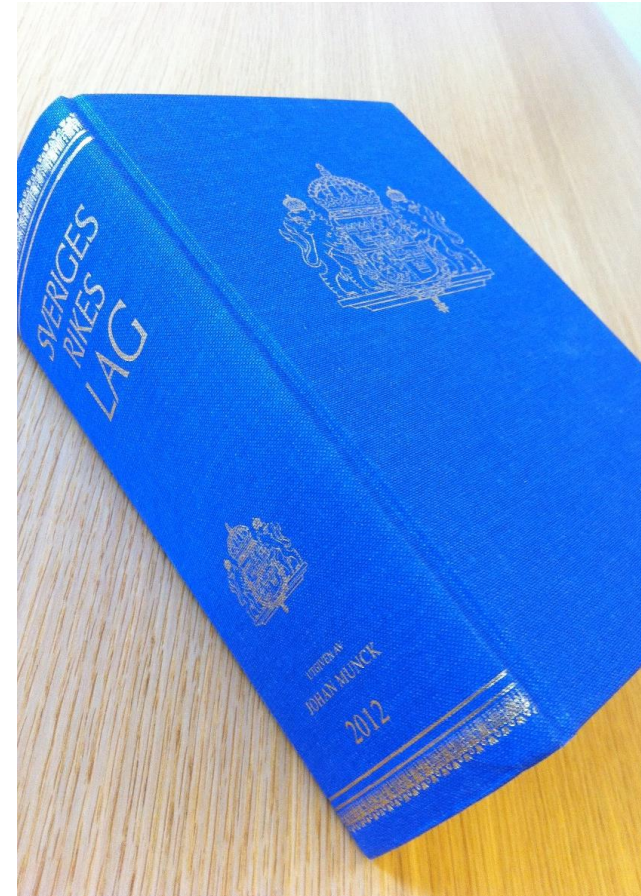
Monica Almén, regionjurist VGR

2023-05-05

Innehåll

- Aktiebolagsstyrelse – kommunal nämnd
- Kommunala bolag
- Överlämnande av kommunal angelägenhet
- Aktiebolagslagen och kommunallagen möts
- Styrmedel
- Bolagsorganen i korthet
- ABL:s krav på styrelsen, jäv
- Skadeståndsansvar och ansvarsgenombrott
- Offentlighetsprincipen, allmänna handlingar
- Sekretess och meddelarfrihet
- Upphandlande enheter enligt LOU

Aktiebolagsstyrelse – Kommunal nämnd

Skillnader

Aktiebolaget – aktiebolagslagen

- Styrelseledamöterna är uppdragstagare i förhållande till bolaget, ska företräda bolagets intresse, lojalitet mot bolaget
- Tydliga och omfattande ansvarsregler i ABL - förenat med skadeståndsansvar
- Laglighetsprövning kan ej ske av bolagsstyrelsens beslut
- Begränsad meddelarfrihet för styrelseledamöterna

Kommunen – kommunallagen

- Uppdrag ytterst från väljarna, partipolitisk representant, demokratiskt intresse
- Ej motsvarande ansvarsregler med därtill kopplat skadeståndsansvar i kommunallagen
- Alla beslut som fattas av kommunal nämnd kan laglighetsprövas av medborgarna
- Oinskränkt meddelarfrihet för alla befattningshavare

Aktiebolagsstyrelse – Kommunal nämnd

Likheter

- Regler om allmänna handlingar och sekretess gäller även för kommunala bolag (ej för statliga bolag)
- Kommunallagens regler tillämpas till viss del för bolagen genom vad som har föreskrivits i bolagsordningarna om fullmäktiges rätt att ta ställning vid beslut av principiell beskaffenhet, fullmäktiges val av styrelseledamöter och regionstyrelsens uppsiktsplikt
- Fullmäktiges policyer gäller även för bolagen genom ägardirektiv
- Bolagen är upphandlande enheter enligt LOU och LUF och därmed upphandlingspliktiga

Varför kommunala bolag?

- Kommun-/invånarnytta
- Effektivitetsaspekt
- Bolagsformen lämpar sig för viss verksamhet
- Vid samarbeten kan bolagsformen vara lämplig

Definition – kommunalt bolag

10 kap. 2 § KL

- ”Med ett *helägt* kommunalt bolag avses ett aktiebolag där kommunen eller regionen direkt eller indirekt innehar samtliga aktier.”
- ”Med ett *delägt* kommunalt bolag avses aktiebolag eller handelsbolag där kommunen eller regionen bestämmer tillsammans med någon annan”.

Överlämnande av kommunala angelägenheter

10 kap. 1 § KL

- Beslut av fullmäktige
- Verksamhet inom den kommunala kompetensen
- Ringa risk för kompetensöverskridande
- Ej myndighetsutövning eller särskild ordning

Överlämnande till helägda bolag

10 kap. 3 § KL

Fullmäktige ska:

1. fastställa det kommunala ändamålet med verksamheten,
2. se till att det fastställda kommunala ändamålet och de kommunala befogenheterna som utgör ram för verksamheten anges i bolagsordningen,
3. utse samtliga styrelseledamöter,
4. se till att det anges i bolagsordningen att fullmäktige får ta ställning innan sådana beslut i verksamheten som är av principiell beskaffenhet eller annars av större vikt fattas,
5. utse minst en lekmannarevisor, och
6. se till att bolaget ger allmänheten insyn i den verksamhet som genom avtal lämnas över till privata utförare

Överlämnande till delägda bolag

10 kap. 4 § KL

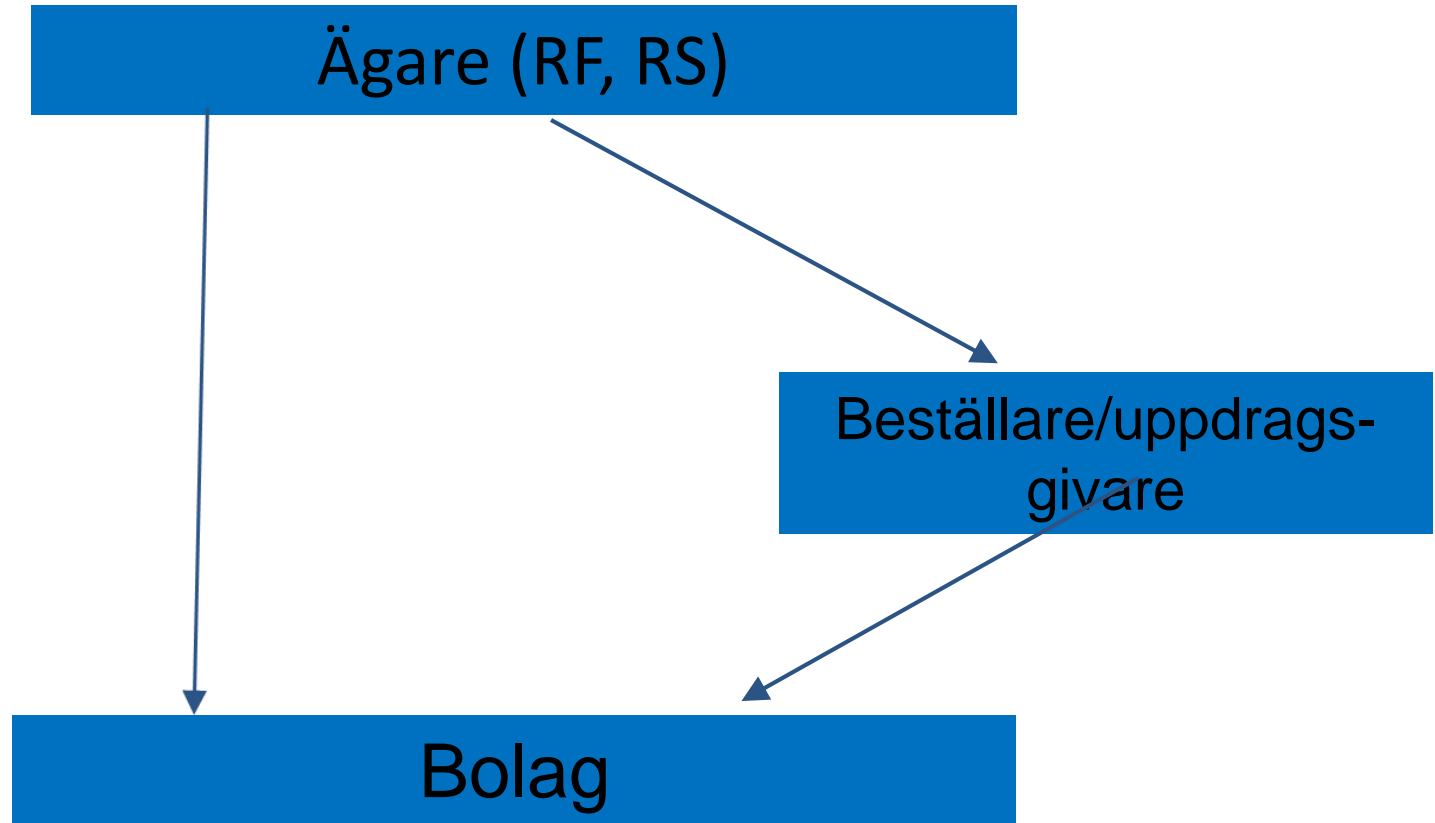
- Fullmäktige ska se till att bolaget blir bundet av de villkor som anges i 3 § i en omfattning som rimlig med hänsyn till andelsförhållandena, verksamhetens art och omständigheterna i övrigt.

Beslutsfattande enligt kommunallagen och aktiebolagslagen

- Enligt kommunallagen ska fullmäktige för helägda bolag ta ställning innan sådana beslut i verksamheten som är av principiell beskaffenhet eller annars av större vikt fattas.
- Enligt aktiebolagslagen utövas aktieägarnas rätt att besluta i bolagets angelägenheter vid bolagsstämman.
- För att beslut fattade av fullmäktige med stöd av kommunallagen ska bli bindande för bolaget måste beslut också fattas på aktiebolagsrättslig väg, dubbla beslut, t ex ägardirektiv antagna av både fullmäktige och bolagsstämmorna.

Strukturen i VGR

Ägare – beställare - bolag

Vem utövar ägarrollen?

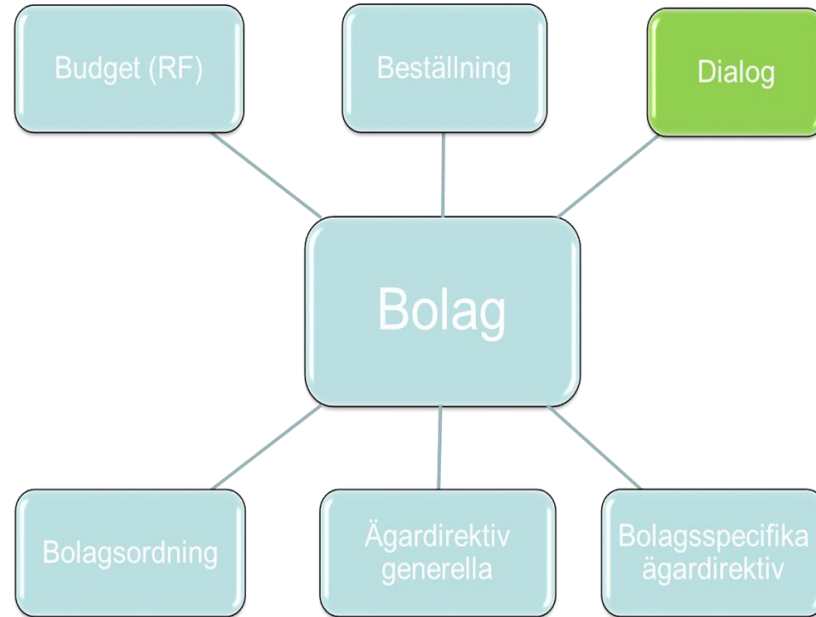
- Regionfullmäktige har gett regionstyrelsen uppdrag att representera ägaren vid bolagsstämma (och delvis ägardirektiv)
- Övriga ägarfrågor hos regionfullmäktige

Regionstyrelsens uppsiktsplikt

6 kap. 1 och 9 §§ KL

- Regionstyrelsen ska ha uppsikt över kommunala bolag.
 - rapportering
 - uppföljningsdialoger
 - ägardialoger (förtroendevalda och tjänstepersoner)
- Regionstyrelsen ska i årliga beslut pröva om verksamheten varit förenlig med det kommunala ändamålet och de kommunala befogenheterna.
- Besluten kan överklagas för laglighetsprövning.
- I bolagsordningarna har tagits in att regionstyrelsen har rätt att ta del av bolagets handlingar och räkenskaper samt i övrigt inspektera bolaget och dess verksamhet (dock inte sekretessbelagda handlingar).

Bolagen påverkas/styrs från flera håll

Bolagsordning

3 kap. ABL

- Övergripande regelverket för bolaget
- Officiellt dokument registrerat hos Bolagsverket
- Godkänns av Bolagsverket
- Statiskt till sin karaktär

Exempel på bolagsordning

Bolagsordning för GöteborgsOperan Aktiebolag

§ 1 Firma

Bolagets firma är GöteborgsOperan Aktiebolag.

§ 2 Säte

Styrelsen ska ha sitt säte i Göteborg.

§ 3 Verksamhetsföremål

Bolaget har till föremål för sin verksamhet att i Västra Götaland driva musikteater och balett och därmed jämförlig verksamhet samt som komplement därtill bedriva turné- och gästspelsverksamhet inom och utom landet.

§ 4 Ändamålet med bolagets verksamhet

Bolagets syfte är att för Västra Götalands läns landsting handha angelägenheter inom kulturområdet som enligt lag innefattas i landstingets befogenheter. Bolagets verksamhet ska med höga krav på kvalitet omfatta ett brett spektrum av musikteater och dans.

Verksamheten ska bedrivas med iakttagande av lokaliserings-, självkostnads- och likställighetsprincipen.

§ 5 Fullmäktiges rätt att ta ställning

Bolaget ska bereda regionfullmäktige i Västra Götalands läns landsting möjlighet att ta ställning innan sådana beslut i verksamheten som är av principiell betydelse eller annars av större vikt fattas.

Ägardirektiv

- Generella och specifika
- Beskriver ägarens krav på vad bolaget ska uppnå
- Frivilligt, formellt styrinstrument

Utdrag ur ägardirektiven

Bolaget ska bereda regionfullmäktige möjlighet att ta ställning till att beslut tas i bolaget som är av principiell betydelse eller annars av större vikt. Exempel:

- ändring av bolagsordning
- förvärv eller försäljning av aktier eller andelar i annat företag
- ändring av aktiekapital
- förvärv, avveckling eller bildande av dotterbolag
- ingående av borgensåtagande
- större, strategiska investeringar
- andra investeringar som innebär ny inriktning för bolaget
- geografisk omplacering av verksamhet

Forts. ägardirektiven

- Bolagets styrelse svarar för drift, förvaltning och utveckling av verksamheten.
- Styrelsen ska följa upp sin verksamhet kontinuerligt.
- Rapportera till regionfullmäktige enligt regionstyrelsens anvisningar.
- Styrelsen ska anta en VD-instruktion samt en instruktion för hur information om bolagets ekonomiska ställning och utveckling ska rapporteras till styrelsen.
- Styrelsen ska årligen fastställa en arbetsordning för styrelsearbetet.

Forts. ägardirektiven

- Styrelse ska årligen i förvaltningsberättelsen, utöver vad aktiebolagslagen stadgar, redovisa hur verksamheten bedrivits och utvecklats mot bakgrund av det i bolagsordning och ägardirektiv angivna syftet och ramarna med densamma.
- Uttalandet ska vara så utformat att det kan läggas till grund för lekmannarevisorernas granskning liksom för regionstyrelsens uppsikt och beslut enligt 6 kap. 1 och 9 §§ kommunallagen.

Forts. ägardirektiven

Effektivt nyttjande av resurser

- Bolaget ska så långt det är möjligt nyttja det gemensamma utbud av tjänster (fastighets-, service-, IS/IT-, inköps- och företagshälsovårdstjänster) som tillhandahålls internt av regionens styrelser och nämnder.
- Bolaget ska ansluta sig till och nyttja av VGR upphandlade försäkringar.
- Bolaget ska också nyttja den rådgivning utifrån kompetens som finns inom regionorganisationen.
- Bolaget ska (så långt det är möjligt) delta i upphandlingar som genomförs av regionstyrelsen och använda av regionstyrelsen upphandlade avtal.

Bolagsorganen

(ABL)

- Bolagsstämman
- Bolagsstyrelsen
- Verkställande direktören
- Revisorerna
- Lekmannarevisorerna

Bolagsstämman

7 kap. ABL

- Bolagets högsta beslutande organ
- Utgörs av de aktieägare som samlats till stämman
- Fastställer balans-/resultaträkning och resultatdisposition
- Beslutar om ansvarsfrihet för styrelse och VD
- Annat ärende som bolagsstämman enligt ABL eller bolagsordningen ska behandla.

Bolagsstyrelsen

8 kap ABL

Huvuduppgifter (8:4 ABL)

- Svarar för bolagets organisation och förvaltningen av bolagets angelägenheter (övergripande ansvar för allt som händer i bolaget)
- Fortlöpande bedöma bolagets ekonomiska situation

Arbetsordning och VD-instruktion

- Utse VD och anta en VD-instruktion samt en instruktion för hur information om bolagets ekonomiska ställning och utveckling ska rapporteras till styrelsen.
- Årligen fastställa en arbetsordning för styrelsearbetet.

Styrelseledamöterna

- Strategifrågor
- Säkerställa effektiv ledning
- ”Compliance”
- Tillsammans tillräckligt kompetenta
- Informera sig
- Ta del av handlingar
- Delta i styrelsesammanträden

Verkställande direktören

- Styrelsen får utse en verkställande direktör (8:27 ABL)
- Den verkställande direktören ska sköta den löpande förvaltningen enligt styrelsens riktlinjer och anvisningar (8:29 ABL)

Revisorerna

9 kap. ABL

- Granskar årsredovisning och bokföring samt styrelsens och verkställande direktörens förvaltning (9:3 ABL)
- Alltså en räkenskapsrevision och en förvaltningsrevision
- Revisionsberättelse

Lekmannarevisorerna

- Bedömer om bolagets verksamhet skötts på ett ändamålsenligt och från ekonomisk synpunkt tillfredställande sätt.
- Intern kontroll
- Granskningsrapport

Jäv för styrelseledamot

8:23 ABL

En styrelseledamot får inte handlägga en fråga om

- avtal mellan styrelseledamoten och bolaget,
- avtal mellan bolaget och en tredje man, om styrelseledamoten i frågan har ett väsentligt intresse som kan strida mot bolagets, eller
- avtal mellan bolaget och en juridisk person som styrelseledamoten ensam eller tillsammans med någon annan får företräda.

Vad gäller vid dubbla engagemang?

6 kap. 28-33 §§ KL

- 6 kap. 31 § KL
- Om ett ärende hos en nämnd berör ett aktiebolag där regionen äger minst hälften av aktierna ska jäv enligt 28 § 2 eller 5 KL inte anses föreligga enbart på grund av att den som handlägger ärendet är ställföreträdare för bolaget eller på annat sätt är knuten dit.
- Det innebär att en person både kan vara ledamot i styrelsen för ett regionägt bolag och ledamot i någon av regionens politiska nämnder och behandla ett ärende som rör bolaget utan att det föreligger ett ställföreträdar- eller delikatessjäv enbart på grund av det dubbla engagemanget.
- Detta gäller dock inte när en nämnd handlägger ärenden som avser myndighetsutövning mot enskilda.

Skadeståndsansvar

29:1 ABL

Mot bolaget

- En styrelseledamot som när han fullgör sitt uppdrag uppsåtligt eller av oaktsamhet skadar bolaget ska ersätta skadan
- En förutsättning är i princip att ansvarsfrihet inte beviljats av bolagsstämman (ansvarsbefrielse kan hindras av en minoritet som äger minst en tiondel av aktierna)
- Huvudregeln är att talan ska väckas senast ett år från det att årsredovisningen och revisionsberättelsen lades fram på bolagsstämman (gäller dock ej vid brott eller konkurs)

Mot aktieägare och borgenärer

- En styrelseledamot är på samma sätt skyldig att ersätta skada som han vållar aktieägare eller någon annan, exempelvis bolagets borgenärer, genom att överträda aktiebolagslagen, tillämplig lag om årsredovisning eller bolagsordningen
- Gäller även om ansvarsfrihet beviljats.

Vad krävs för skadeståndsskyldighet?

- Skadegörande handling eller underlåtenhet
- Uppsåt eller oaktsamhet, dvs. brutit mot handlingsnorm
- Handlingen eller underlåtenheten har orsakat en skada

Personligt ansvar

25:13,18 ABL

- Styrelsen har ansvar för att kontrollbalansräkning upprättas vid skäl att anta att bolagets egna kapital understiger hälften av det registrerade aktiekapitalet – annars kan personligt betalningsansvar uppkomma för bolagets förpliktelser om bolaget hamnar på obestånd.

Ansvarsgenombrott

- Ägarens ansvar – ansvarsgenombrott
 - Utgångspunkten är att ägaren inte har något ansvar utöver att betala in aktiekapitalet.
 - Ansvarsgenombrott anses dock kunna ske om bolaget:
 - Är underkapitaliserat, osjälvständigt i förhållande till ägaren, underkapitaliseringen är otillbörlig m.m.

Offentlighetsprincipen

(2:3 OSL)

- Vad som föreskrivs i tryckfrihetsförordningen om rätten att ta del av allmänna handlingar hos myndigheter gäller också för aktiebolag där kommuner eller regioner utövar ett rättsligt bestämmande inflytande.

Allmänna handlingar

- En **handling** är allmän om den **förvaras** hos myndigheten/bolaget och är att anse som **inkommen** till eller **upprättad** hos myndigheten/bolaget
- Ska diarieföras eller hållas ordnade
- Ska på begäran lämnas ut genast eller så snart det är möjligt
- Rådrudd att ta ställning till om handlingen är offentlig eller hemlig
- Rätt att få kopia av offentlig handling mot avgift
- Rätt att få begäran om utlämnande prövad om begäran inte fullt ut beviljas, beslut från bolaget kan överklagas till kammarrätten

Sekretess hos bolagen

Offentlighet utgångspunkt

- t ex styrelsemötesprotokoll, skrivelser, avtal

Exempel på sekretess som kan bli aktuell hos bolagen

- uppgift om bolagets affärs- eller driftförhållanden om det kan antas att någon som driver likartad rörelse gynnas på bolagets bekostnad om uppgiften röjs (19:1 OSL)
- uppgift om enskilds affärs- eller driftförhållanden när denne har trätt i affärsförbindelse med bolaget (31:17 OSL)

Meddelarfrihet – vad gäller?

- I viss utsträckning straffritt att lämna ut sekretessbelagda uppgifter för publicering i massmedia.
- Meddelarfrihet råder i de kommunala företagen för anställda och uppdragstagare på samma sätt som i förvaltningarna.
- Förbudet som finns för myndigheter att efterforska eventuella ”läckor” till massmedia gäller (sedan 2006) även för bolagen.
- Styrelseledamöter och VD är undantagna från meddelarfrihet.
- För styrelseledamöter och VD gäller den tystnadsplikt som följer av bestämmelserna om skadeståndsansvar i aktiebolagslagen.

Offentlig upphandling

- De helägda bolagen utgör upphandlande enheter enligt LOU och LUF
- I princip alla inköp som görs av VGR och dess bolag omfattas av reglerna om offentlig upphandling
- Undantag, bl.a. för fastighetsköp, hyresavtal, finansiella tjänster, anställningsavtal
- Direktupphandling (ingen annonsering) får användas om kontraktets värde uppgår till högst 700.000 kr eller om det finns synnerliga skäl
- Värdet av ett kontrakt ska uppskattas till det totala belopp som ska betalas enligt kontraktet (upphandling får ej delas upp i syfte att kringgå reglerna)
- Bolaget ska dock enligt ägardirektiven (så långt det är möjligt) delta i upphandlingar som genomförs av regionstyrelsen och använda av regionstyrelsen upphandlade avtal.

Risker vid otillåtna direktupphandlingar

- Ogiltighet av avtal
- Upphandlingsskadeavgift
 - lägst 10.000 kr och högst 10.000.000 kr
 - får dock inte överstiga 10 % av kontraktsvärdet
- Skadestånd

Tack för uppmärksamheten!

